

Brane Mozetič (1958) je doslej objavil devet pesniških zbirk (med drugim *Zoklinjanja*, *Mreža*, *Obsedenost*, *Pesmi za umrlimi sanjami* in najnovejša *Metulji*), knjigo kratkih zgodb *Pasijon* in roman *Angeli*. Uredil je tri antologije in prevedel številne francoske avtorje (Arthur Rimbaud, Jean Genet, Michel Foucault, sodobni francoski pesniki ...). Njegovo delo so v prevodih objavili v revijah ali v izborih v več kot desetih državah. Potem ko se je kakih deset let kot akter civilnodružbenih gibanj bodel s slovensko družbo in državo, se zdaj kot urednik dveh knjižnih zbirk (*Alepha* in *Lambde*) in kot promotor slovenske literature v tujini (pri Centru za slovensko književnost) cufa s slovensko literarno sceno in, seveda spet, s slovenskimi topoglavimi posedovalci denarja oziroma oblasti.

BRANE MOZETIČ

Nekaj več kot sto let pred Wildom

Ko me je urednik povabil, naj napišem krajši članek ob stoletnici smrti Oscarja Wilda, sem se malce namuznil, saj sem takoj opazil znano slovensko zapoznelost. Wilde je umrl 30. 11. 1900, članek pa naj bi izšel šele marca 2001. No, bolje pozno, kot ... sem si rekel. Ko pa je nadaljeval, naj napišem kaj o današnjem položaju homoseksualcev pri nas, ali nekaj takega, mi je takoj postalo jasno, da smo daleč od teh sto let po Wildu, da morda njegovega časa in njegove družbe sploh še nismo doživeli. Seveda, v letih, ko so v urbanem svetu sodili homoseksualnim pesnikom, so pri nas še sežigali pesniške zbirke. Aglej, tedaj se je dalo kaj takega še v miru početi, zdaj pa nas ta nemarni Zahod kar naprej nekaj bocka z neumestnimi vprašanji in zahtevami. Kakšna diskriminacija homoseksualcev neki, saj smo vendar napredna družba! Vsaj včasih smo bili baje najbolj taka na Balkanu. Ali je znano, zakaj nekatere države nikoli niso poznale zakonskega preganjanja homoseksualnosti (recimo Črna gora od najbližjih)? Ker v njih homoseksualnosti enostavno ni bilo. Pri nas je bila – pa tudi zakon, vse do leta 1974. Očitno je bila tudi diskriminacija priznana, saj so v veljavni *Kazenski zakon* vključili celo "protidiskriminacijski" člen. Toda kaže, da smo še daleč od tega, da bi ga kdo uporabil.

Naključje je hotelo, da je mednarodno združenje organizacij gejev in lezbijk (ILGA) prav sedaj začelo z obsežno raziskavo, ki poteka na Madžarskem, Poljskem, v Romuniji in Sloveniji. Njen namen je zbrati podatke o vrstah in obsegu diskriminacije gejev, lezbijk, biseksualcev in transseksualcev – v deželah, ki bi rade stopile v Evropsko unijo, hehe. Poseben anonimni vprašalnik, ki ga je s posredovanjem Škuceve lezbične sekcije LL v nekaj dneh izpolnilo že

več kot sto istospolno usmerjenih, se seveda začena z vprašanjem: Ali ste bili kdaj žrtev nasilja ali nadlegovanja zaradi spolne usmerjenosti? Tu so mišljeni predvsem fizično nasilje, pretepi, spolno nadlegovanje, zmerjanje in podobno. Ob hitrem preletu samo teh odgovorov se vidi, da je obkrožilo odgovor DA kar tri četrť vprašanih. Źal sem moral tako odgovoriti tudi sam.

Ker pa je tale članek namenjen bolj k literaturi obrnjenim bralkam in bralcem, se bom oddaljil od trde posvetnosti (nekaterih banalnosti) in se raje pribliŹal vzdušju, ki ga gojijo tovrstne revije in seveda tudi krogi, ki se imajo včasih za smetano druŹbe. Najprej naj mi bo dano pokukati v meni znan cvetober slovenske literature – tu moram takoj priznati, da sem bolj slab bralec, in prav mogoče je, da mi je marsikaj ušlo in bom vsemu temu delal veliko krivico. A ker imam dosti drugih grehov, mi bo tudi ta odpuščen oziroma me ne bo naredil za kaj bolj krivega, kot Źe sem. Torej, spet neko naključje je hotelo, da sem daljnega leta 1990 uredil in izdal antologijo *Modra svetloba*, s podnaslovom *Homoerotična ljubezen v slovenski literaturi*. In ker imajo vsi radi okrogle obletnice, so me na Časopisu za kritiko znanosti zaprosili, naj se povrnem k temu področju. Tako je nastal članek *Slovenski roman in lik homoseksualca*, s podnaslovom: *Ob romanu Brine Svit: Smrt slovenske primadone*. Članek je izšel v številki 202 ČKZ, a da se bralci ne bi mučili še z njim, bom tu povzel glavne misli.

Gledano v celoti, je prikazov homoseksualnosti v slovenski knjiŹevnosti strahovito malo. Če pa se Źe pojavi, je zaprta v povsem moške kroge, ki obenem predstavljajo tudi izgovor, pojasnilo, opravičilo – naj gre za internat, zapor, taborišče, samostan, vojsko ali šolo. Včasih je prestavljena v daljno preteklost ali v tujino, kjer so homoseksualci tujci. Homoseksualec je praviloma starejši pohotneŹ, ki izkorišča svoj poloŹaj. V sebi je moten, pred drugimi se skriva, laŹe, goljufa ipd. Seveda je njegovo Źivljenje nesrečno ali pa celo Źalostno konča. Drugo obliko pa predstavlja asexualna istospolna zveza, v kateri je govor predvsem o ljubezni, in to čistí. Ta je edino sprejemljiva, celo v tem primeru.

Roman Brine Svit je obetal neki drug pogled, bolj sodoben in bolj svetovljanski. To, da je glavni junak romana homoseksualec, sem srečal Źe v romanu Iva Zormana *Stric Benjamin* (1977). Seveda pa se to izkaŹe Źele na koncu romana, tik pred njegovo smrtjo. Stric svojo usmerjenost skriva, in ko se razve zanj, si sodi sam. Sicer pa nikakor ni kak pozitiven lik, saj nenehno izkorišča druge in vse Źivljenje goljufa. V romanu *Smrt slovenske primadone*, kjer je glavni junak, pripovedovalec, homoseksualec, homoseksualnost res ni problematizirana, kot je bila prej navada, niti ni opravičevana, temveč je na videz prisotna kot nekaj povsem vsakdanjega. Toda potisnjena je nekam v tujino (junak ni Slovenec, zgodba se večinoma odvija v tujini), stran od zdravega slovenskega duha. Prav tako je močno poduhovljena, skorajda asexualna in mlačna, morda zatrta. Primadoni Lei je dopuščena strast: predaja se strastnemu seksu v garderobi ali v zakulisju, s strastjo poje na odru in še z večjo

strastjo odigrava vloge umiranja na odru. Naš homoseksualni lik pa se predvsem posveča lepemu, opisuje lepe moške, koprni ob lepem petju, opisuje vse mogoče lepote, toda vse to brez neke strasti. Kot da je vse le poza, mlačno nastopaštvo, zato je ni čudno, da tudi njegova homoseksualnost sploh ne zaživi. Kot da ne bi moglo biti drugače. V skladu s slovensko literarno tradicijo ostaja lik homoseksualca v mejah znanega, torej nedorečenega, neizživetega, nerealnega. – Vedoželjni bralec ali bralka si bo za podrobnejšo analizo gotovo pogledal prej omenjeni članek, ostali pa bomo stopili še venkaj, v življenje okoli literature.

Prva postaja so nedvomno kritiki oziroma odmevi na določeno literaturo. Ker moj namen ni neka resna analiza stanja (za to nimam ne časa ne plačila) in ker mi je zagotovo najbolj pred očmi sprejemanje mojega lastnega dela, bom ostal kar pri tem. To se bo morda komu zdelo narcisoidno, meni pa povsem realno glede na svoje zmožnosti. – Že takoj ob izidu prve "uradne" zbirke *Modrina dotika* (1986) so se vsi ocenjevalci zagnali v tako imenovano homoerotiko in tako je ostalo vse do danes. Tudi to razumevanje nekega literarnega opusa zgolj z ene perspektive kaže, da je odnos slovenske literature in kritike do homoerotike problematičen, nerazrešen. Odnos pa se je v skladu z družbenimi spremembami tudi spreminjal. Tako se je tedaj dalo prebrati: "Za zaprisežene pristaše znotrajliterarnih analiz bo nemara blasfemično, vendar pa moram reči, da vidim *Modrino dotika* tudi v polju boja za civilno družbo in avtonomijo gay gibanja, kar je najbrž ena pglavitnih prednosti te knjige." (Aleš Debeljak, Telex.) Ali pa: "Če torej Mozetičeva druga knjiga pesmi (*Zaklínjanja*, 1987) v svojevrstni maniri nadaljuje promocijo homoerotične tematike v slovenski poeziji, je na dlani, da je pri tem daleč od kakršne koli poetično-manifestativne oblike homoseksualizma ..." (Vid Snoj, *Naši razgledi*.) Ker je bila ta poezija torej socialno napredna, obenem pa še ni prešla v manifestativno, da ne rečem militantno obliko, je bila v tej meri in taki obliki tudi sprejemljiva, okolju prijazna, tako zelo, da so ji, verjetno tudi v tej luči, leta 1992 namenili Župančičevo nagrado. Imela je tudi to odliko, da je istospolno ljubezen ali homoerotiko odslikovala v temnih tonih, kot nekaj žalostnega, bolečega, nesrečnega itd., kar bi družbi prav lahko služilo v vzgojne namene. Čez prag te okolju prijaznosti pa sem stopil v začetku devetdesetih. Najprej z antologijo *Drobci stekla v ustih* (1989), ki je k sreči prinašala cvetober homoerotične motivike v svetovni poeziji, kar je še nekako šlo. Zanimivo, knjiga je bila zelo hitro razprodana. Izbor iz slovenske literature *Modra svetloba* (1990) pa je že prešel v zunajliterarno dejanje. "Ogroženi" kritiki knjige niso vzeli kot preprosto, "nedolžen" izbor odlomkov s homoerotičnimi elementi, temveč kot nekakšno gejevsko ofenzivo, manifest, vdor v literaturo. Naslov recenzije v Delu je več kot zgovoren: *Publikacija s terapevtsko vrednostjo* (Jožek Štucin). Antologiji so očitali, da literaturo izrablja v svoje promotorske namene. Preskok recepcije je gotovo spodbudil še drug element: Brane Mozetič je namreč z letom 1990 vsaj za deset let postal zelo glasen vodja gejevskega aktivizma in kot tak javna

oseba. Delovanje na literarnem področju je takoj padlo v senco tega aktivizma. Če se je prej govorilo o homoerotični poeziji, je zdaj postal pridevnik "pederska" bolj priljubljen, a le v zakulisju. Ta je bil kot argument uporabljen celo na seji komisije za podelitev Prešernovih nagrad, kot trdijo očividci. Uradno pa se je "zniževanje vrednosti" (beri omalovaževanje) izražalo bolj strokovno. Zbirka kratkih zgodb *Pasijon* (1993) je baje zašla v "pornografijo", že oprema knjige je bila "neokusna", kaj šele kako javno branje. Po večeru Društva slovenskih pisateljev v Cankarjevem domu sem prebral, da sem "poslušalce kaznoval s pornografsko obarvanim sadizmom" (Matija Ogrin, Slovenec) in da sem "izbral dva nadvse homoerotična odlomka, ki sta predvsem pri mlajših poslušalcih zbudila pravo čudenje" (Tone Vrhovnik, Republika) – kaznovanje in pohujševanje nedoraslih piščet torej. *Pesmi za umrlimi sanjami* (1995) so začele že utrujati in "očitno vodijo v slepo ulico" (Matevž Kos, Delo). Roman *Angeli* (1996) pa je doživel kaj malo ocen – in tudi to je način "zniževanja vrednosti". So pa zato bili Hrvati ob njegovem prevodu (2000) dosti bolj zgovorni in neposredni: negativne kritike so roman strahovito napadle in ga dale v nič – šlo je za moške kritike. Edina pozitivna kritika (ženska) pa ga je strašno pohvalila. Ta skok čez mejo navajam zato, ker govori o stališčih, ki so tostran meje vselej ovita v tak ali drugačen celofan. Drugi skoki čez mejo, ki jih je bilo v zadnjih letih kar precej, pa niso tako značilni, saj je šlo za zahodne države, čeprav tudi nerazvite, ki so vsaj s homoseksualnostjo nekako razčistile, tako da moja motivika ni bila tako izpostavljena ali odevana v celofan take ali drugačne vrste.

Druga zunajliterarna postaja, ki seveda prav tako govori o odnosu do homoseksualnosti, pa je socialno življenje literatov. Ta del je nekako najbolj izmuzljiv, saj ne morem navajati nobenih faktov, citirati preverljivih virov ali kako drugače potrditi svojih besed. Morda lahko povzamem svoje občutke, ki sem jih doživel in so zato zelo subjektivna stvar – morda včasih tudi plod moje občutljivosti, kdo drug pa bo rekel, da gre za moje paranoje, konstrukte, izmišljije. Ker sem zelo hitro začel "funkcionirati" kot "homoerotični avtor", sem si takoj postavil dve oviri. Prvič, svoje poti navzgor si nisem mogel graditi prek tesnih prijateljev, simpatiziranja, "bratstva" ali kar "prek postelje" s skritimi homo- ali biseksualnimi avtorji (kolikor jih sploh je – ta podatek je meni kot odkritemu geju vselej ostal skrit), ker jih je moja javnost odbijala, točneje ogrožala. Nerodnost je bila tudi v tem, da sem vedno gojil erotične simpatije do mlajših, s katerimi pa si nisem mogel kaj prida pomagati. In drugič: nič hudega sluteči straight avtorji so v primeru, da so me morda "preveč" podprli ali se morda "več, kot bi bilo primerno", družili z mano, kaj hitro naleteli na sumljive poglede, opazke ali "nedolžna" namigovanja. To jih je nehote "stresnilo", pa tudi sam sem se prav zaradi tega kdaj umaknil, saj mi res ni bilo jasno, zakaj bi se nekdo drug zaradi mene dajal v zobe. Stvar bi morda lahko pogojno primerjal s položajem žensk v slovenski literaturi oziroma na literarni sceni. Mislim, da bi imela marsikatera več kot preveč povedati o

teh vprašanjih, če bi jo seveda kdo vprašal oziroma če bi se ji zdelo to koristno obelodaniti. Tretja ovira, ki je posredno prav tako povezana s homoerotiko, čeprav ne nujno, pa je moja alergija na tradicionalno podobo moškega, na mačizem, moški šovinizem, seksizem itd. Slovensko literarno sceno sem doživel kot "moški" svet. Ne samo, da so slovenski literati viseli po šankih, se napijali do onemoglosti, šlatali "babe", kolikor so se sploh udeleževale teh literarnih dejanj, včasih so se tudi prav po "moško" stepili, če je bilo treba kar na sedežu Društva slovenskih pisateljev. Ta sedež je sploh v nebo vpijoč primerek slovenskega patriarhata. Ženska plat sveta se v njem pojavi kvečjemu na kakem branju ali še bolje na kakem žuru, kar vedo tudi obiskovalci. Tu se opravičujem kolegom, a res najlaže navajam primere, ki so mi konkretno znani. Zadnje čase se večkrat podam na take ali drugačne prireditve revije Literatura in zatorej pobiram na njih tudi vtise. Bog ve s čim vse bi lahko še postregel, če bi se bolj udeleževal različnih ponudb literarne scene. Torej, na novoletnem žuru Literature mi je prišlo na uho tudi pomenkovanje obiskovalcev, ki so se po moško pogovarjali, "ali je tu kaj pizdovja". Moškemu bralstvu se to morda ne bo zdelo nič posebnega, toda to dokazuje samo to, da so še globoko v moškem seksizmu. Verjetno taki težko razumejo, kako se mi je "obrnili želodec" – in da ne bo nepotrebnih zablod ali spet tipično "moških" namigovanj: kot se mi vsakič obrne želodec, ko se v kakem lokalni za geje pojavi kak vnet iskalec "dobrega kurca". Ali naj k temu dodam, da so se v moških literarnih debatah avtorice vselej pojavljale tudi kot tak ali drugačen seksualni objekt? Torej sem si lahko predstavljal, kot kaj se lahko v tovrstnih debatah pojavljam jaz. Vse to me je bolj navdajalo s slabim počutjem in z vprašanjem, le zakaj bi silil tja, kjer se slabo počutim. Zatorej sem se nekako poslovil od prijateljevanja z "moško" družbo oziroma od tovrstnega druženja. To pa je lahko pomenilo tudi slovo od literarne scene.

Ne vem, ali sem s svojimi zasebnimi pogledi zadovoljil bralke in bralce, ki so morda pričakovali kako sociološko sliko, lucidno analizo položaja homoseksualnosti na slovenskih tleh ali sploh kak "po moško" spisan članek. Domišljam pa si, da včasih malce, "drugače" zastavljeni članki povedo celo več, kot si upamo priznati.